

GRĂDINĂRITUL URBAN ÎN CHIȘINĂU: DE LA PENALIZARE LA ÎNCURAJARE

Autor: *Lilia Nenescu*

e-mail: *lilianenescu@gmail.com*

Chișinău, 2022

Notă de limitare a responsabilității

Acest studiu de politici publice a fost elaborat de către autor în anul 2022 în cadrul proiectului „Politici publice pentru dezvoltare”, implementat de Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), în cooperare și cu susținerea financiară a Fundației Soros Moldova. Opiniile exprimate în acest studiu de politici publice aparțin în exclusivitate autorului și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Fundației Soros Moldova și/sau al IPRE.

CUPRINS:

1. Introducere	5
2. Metodologia	9
3. Identificarea/Definirea problemei	9
4. Analiza situației curente și evidențele identificate	14
5. Prezentarea și analiza opțiunilor	21
6. Concluzii și recomandări	27
Despre autor	29

1. INTRODUCERE

În Chișinău, 80% dintre locuitori locuiesc la bloc¹, și doar câteva procente dintre cei care locuiesc în case particulare dispun de o grădină proprie.

În același timp, în or. Chișinău, spațiile cu potențial de grădinărit se reduc constant. Spațiile agricole din intravilanul și extravilanul orașului au fost reduse încă în perioada sovietică, când au fost folosite pentru construcția noilor cartiere (Ciocana, Botanica etc.). Până în prezent, lipsa unui plan general de dezvoltare urbană laolaltă cu presiunea comercială imensă au contribuit, prin varii scheme de acaparare a terenurilor publice, la reducerea terenurilor agricole folosite atât pentru producția hranei, cât și pentru cercetare și educație în domeniul agroalimentar (spre exemplu privatizarea loturilor agricole experimentale ale Academiei de Științe a Moldovei² sau ale Universității Agrare de Stat din Moldova³).

Datele cu privire la suprafața terenurilor din orașul Chișinău folosite pentru grădinărit la scară mică (pentru consum propriu, familial) lipsesc. Biroul Național de Statistică furnizează doar date cu privire la suprafețele cultivate în municipiul Chișinău, și anume culturile cultivate în întreprinderile mari, cu suprafața terenurilor agricole mai mare sau egale cu 10 hectare. Conform acestor date, în municipiul Chișinău, în 2020 s-au cultivat culturi cerealiere și leguminoase pe o suprafață totală de 2565 de hectare, ceea ce constituie aproximativ 4,5% din suprafața municipiului Chișinău.

Deși majoritatea locuitorilor nu au acces la spațiu pentru grădinărit, totuși mulți locuitori practică grădinăritul. Unii grădinăresc la balcon, alții „adoptă” anumite parcele de terenuri pe care le transformă în mici grădini pentru consum propriu sau familial. Astfel, grădini de dimensiuni mici sunt amenajate în curțile blocurilor, grădini mai mari sunt improvizate în spații precum: Parcul La Izvor (Buiucani), Parcul Talpa Gâștei (Poșta Veche), sau în spațiul dintre str. Nicolae Milescu Spătaru și Ciocana Veche.

Practicile informale de grădinărit urban vorbesc convingător despre necesitatea locuitorilor de a grădini și de a-și cultiva hrana. În lipsa unui mecanism legal municipal și a unei viziuni de satisfacere a acestei nevoi, pe de o parte asistăm la creșterea gradului de grădinărit informal, iar pe de altă parte, la reducerea terenurilor cu potențial de grădinărit, care sunt scoase din circuitul agricol și educațional și sunt transformate în terenuri pentru construcție rezidențială și comercială.

În acest studiu, definim **agricultura urbană** drept un termen-umbrelă care descrie o gamă largă de practici de cultivare, de la grădini particulare la ferme urbane. Grădinăritul și agricultura urbane pot fi practicate într-o varietate de forme (cultivarea pe sol, cultivarea hidroponică, cultivarea acuaponică, cultivarea de tip pădure comestibilă) și într-o varietate de spații (cultivarea pe acoperișuri, cultivarea verticală pe pereți, cultivarea în foste spații industriale).

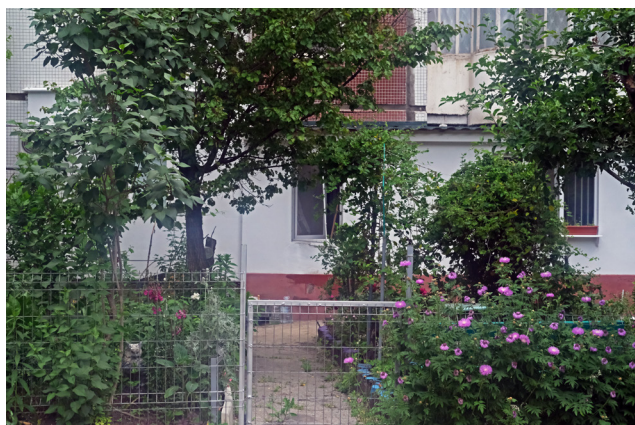
Agricultura urbană poate aduce contribuții importante la realizarea obiectivelor sociale, economice și ecologice ale dezvoltării urbane durabile. Grădinăritul urban poate contribui la realizarea mai multor **obiective de dezvoltare durabilă**⁴, precum:

¹ Primăria Mea, Fondul locativ din Chișinău: degradare sau reformă, accesat la 10 ianuarie 2022, <https://primariamea.md/fondul-locativ-din-chisinau-degradare-sau-reforma/>

² „Două terenuri ale Academiei de Științe și unul al Sanatoriului Constructorul scoase la licitație”, accesat 15 ianuarie 2022, <https://newsmaker.md/ro/doua-terenuri-ale-academiei-de-stiinte-si-unul-al-sanatoriului-constructorul-scoase-la-licitatie/>

³ „Universitatea Agrară – fără niciun hectar agricol”, accesat 15 ianuarie 2022, <https://agrobiznes.md/universitatea-agrara-fara-niciun-hectar-de-teren-agricol-statiuni-didactice-si-experimentale.html>

⁴ UN Sustainable Development Goals, accesat pe 22 februarie 2022, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

Grădină individuală în spatele blocului din sectorul Ciocana, cu pomi fructiferi și flori.

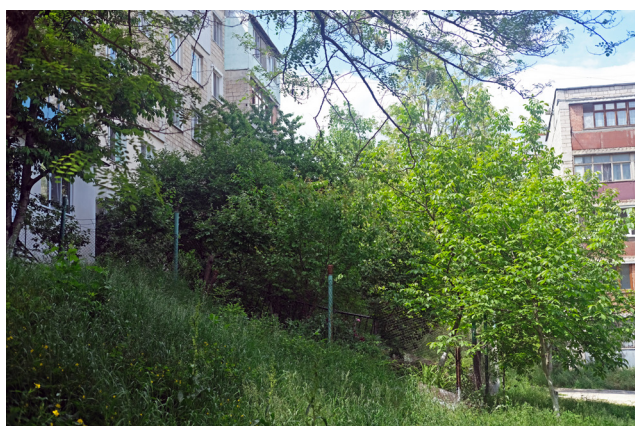
Grădină individuală în spatele blocului din sectorul Ciocana, cu pomi fructiferi și flori.

Grădină individuală în spatele blocului (Poșta Veche, str. Calea Orheiului).

Grădină individuală în spatele blocului (Poșta Veche, str. Iazului).

Roșii care cresc într-o grădină individuală în spatele blocului (Poșta Veche).

Roșii care cresc într-o grădină individuală în spatele blocului (Poșta Veche).

- dezvoltarea orașelor și așezărilor umane, pentru ca ele să fie deschise tuturor, sigure, reziliente și durabile;
- asigurarea unor tipare de consum și producție durabile;
- luarea unor măsuri urgente de combatere a schimbărilor climatice și a impactului lor;
- asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor la orice vârstă;
- eradicarea foametei, asigurarea securității alimentare, îmbunătățirea nutriției și promovarea unei agriculturi durabile.

Cu toate acestea, în Chișinău, activitatea de grădinărit urban nu beneficiază de sprijinul structural al politicilor și legislației municipale adecvate, care ar putea spori potențialul grădinăritului în oraș, pentru ca acesta să contribuie la realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă și să fie apreciat ca un beneficiu social, economic și de mediu.

Politicele municipale de agricultură urbană se pot baza pe trei **dimensiuni prioritare**:

- **Dimensiunea socială** – include tipurile de agricultură urbană de subzistență care se bazează pe producția hranei pentru consum personal/familial și au funcția de a suplini o parte din mijloacele necesare pentru trai, deci de a diminua sărăcia, precum și formele de grădinărit cu funcții mai degrabă sociale, cum ar fi incluziunea socială și dezvoltarea comunitară. Aici se includ grădinile personale, grădinile comunitare, loturile agricole, grădinile școlare și instituționale (spre ex. grădinile spitalelor, azilurilor, centrelor comunitare etc.).
- **Dimensiunea economică** – include tipurile de agricultură urbană orientate spre comercializare. Acest tip de agricultură urbană poate fi practică atât la scară mică de gospodărie familială, cât și la scară largă de producători agricoli. Totuși, e important să ținem cont că acest tip de agricultură urbană, în special dacă e practică la o scară largă, în mod convențional și intensiv, are consecințe sociale și ecologice negative asupra dezvoltării urbane sustenabile.
- **Dimensiunea ecologică** – include tipurile de agricultură urbană care au un caracter multifuncțional, adică, pe lângă producția hranei, contribuie la asigurarea unui mediu ambiant favorabil și sănătos prin servicii de compostare și reutilizare a deșeurilor organice și a apei reziduale, prin înverzirea zonelor urbane și îmbunătățirea mediului și al microclimei urbane, prin generarea de oportunități pentru activități de recreere și divertisment etc. Pentru a încorpora dimensiunea ecologică în politicile de agricultură urbană, este necesară promovarea agroecologiei și a permaculturii urbane. Spre exemplu, în 2011 Malta a introdus primele loturi de grădini în cadrul programului „Midd Idejek fil-Biedja” (rom. „Încercați-vă puterile la agricultură”). Obiectivul programului a fost să încurajeze și să educe locuitorii, în special tinerii care locuiesc în zonele urbane, să se apuce de agricultura ecologică.

Municipalitatea poate alege să susțină doar una dintre aceste trei dimensiuni sau poate căuta modalități să integreze toate trei dimensiuni într-o viziune clară și coerentă despre rolul agriculturii urbane în dezvoltarea urbană durabilă din punct de vedere social, economic și ecologic. Primăriile locale pot adresa fiecare din aceste trei dimensiuni ale politicii de agricultură urbană către grupuri de beneficiari diferiți sau pentru regiuni distincte din oraș.

Grădini informale amplasate de-a lungul râului Bâc, în parcul La Izvor.

Poartă și gard din nuiiele pentru a delimita o grădină din parcul La Izvor.

Poartă și gard improvizat a unei grădini din parcul La Izvor.

Poartă și gard improvizat a unei grădini din parcul La Izvor.

Poartă și gard improvizat a unei grădini din parcul La Izvor.

2. METODOLOGIA

Cercetarea dată se bazează pe analiza comparativă a practicilor de grădărit urban din perspectiva **informalitate versus instituționalizare** și propune trei soluții pentru Chișinău:

1. Opțiunea existentă, bazată doar pe sancționarea informalității grădinilor urbane
2. Opțiunea tolerării informalității
3. Opțiunea încurajării practicilor de grădărit prin integrarea acestora în politicile municipale.

În procesul de cercetare au fost analizate bunele practici din mai multe orașe (Paris, Barcelona, Taipei, Berlin, Madrid, Londra etc.) care au integrat grădăritul și agricultura urbană printr-un spectru de mecanisme și forme.

Pentru a sonda opiniile locuitorilor din Chișinău referitor la grădăritul urban ca domeniu al politicilor de dezvoltare urbană și locală, a fost aplicat chestionarul online „De ce grădărim în Chișinău?” și au fost realizate interviuri cu locuitori care practică grădăritul în oraș, pentru a identifica nevoile care stau la baza acestei practici și a afla părerea lor referitor la reglementarea acestor practici de către APL.

3. IDENTIFICAREA/DEFINIREA PROBLEMEI

Structura urbană a Chișinăului este caracterizată de **informalitate urbană**. Rețeaua de extinderi neautorizate la blocuri, așa-zisele „pristroici”, deține o pondere semnificativă din mediul construit al orașului, iar curțile blocurilor sunt locuri experimentale ale informalității, care adună tot felul de instalații, garduri, obiecte decorative, ghiveciuri pentru flori și arbori etc.

Informalitatea urbană (orașul informal) include o multitudine de practici spontane de utilizare a infrastructurii și terenurilor publice (uneori private) fără permisiunea oficială a autorităților locale sau a proprietarilor.

Practicile de informalitate urbană se realizează în general fără niciun plan prestabilit și adesea în opoziție cu planificarea instituțională, **ca răspuns critic la incapacitatea autorităților de a satisface nevoile de bază ale locuitorilor**⁵.

De fapt, informalitatea urbană este înțeleasă, în literatura de specialitate, ca o stare de excepție în ordinea formală a orașului, ca deviere de la normalitate, ca spațiu de marginalitate și irelevanță și chiar ilegalitate⁶.

Perspectiva propusă în acest studiu este diferită: informalitatea ca strategie reală, utilizată cotidian de către locuitori pentru a-și rezolva diverse probleme economice și sociale, poate și trebuie să fie utilizată strategic și de planificatorii instituționali (APL) pentru atenuarea vulnerabilităților sociale.

⁵ Michel S. Laguerre, *The informal city*. Palgrave Macmillan, 1994.

⁶ Spre exemplu, primarul capitalei declară că „legea e lege și e lege pentru toți. Așa că pretorii sunt responsabili să scoată toate instalațiile ilegale”: <https://stiri.md/article/social/ceban-cate-gherete-garaje-si-garduri-ilegale-au-fost-evacuate>

Roșii care cresc într-o grădină individuală în spatele blocului (Poșta Veche, str. Iazului).

Roșii care cresc într-o grădină individuală în spatele blocului (Poșta Veche, str. Iazului).

Zmeură într-o grădină individuală în spatele blocului (Poșta Veche)

Căpșuni care cresc în jurul unui nuc într-o grădină individuală în curtea blocului (str. Doina, Poșta Veche).

Ceapă care crește într-o grădină individuală în curtea blocului (str. Doina, Poșta Veche).

Ceapă, usturoi, fasole, zmeură și fructiferi care cresc într-o grădină individuală în curtea blocului (Poșta Veche).

Flori și viță de vie într-o grădină individuală din curtea blocului (str. Calea Orheiului, Poșta Veche).

Viță de vie într-o grădină individuală din curtea blocului (Poșta Veche).

Domnul Petru împreună cu doamna Raia îngrijesc o grădină urbană cu flori și fructiferi de 30 de ani (Poșta Veche, str. Calea Orheiului).

O formă și o practică separată de informalitate urbană este grădinăritul. Termenul *grădinărit de gherilă* este folosit pentru a defini practicile activiste de grădinărit urban informal: un termen-umbrelă pentru diverse forme de grădinărit fără actele permissive de rigoare sau acordul proprietarului de teren⁷.

Observațiile de teren efectuate în cadrul acestui studiu arată că în Chișinău grădinăritul informal este practicat sub două forme:

1. **grădini individuale** amenajate din contul spațiilor comune din curtea blocului. Acestea sunt adesea îngrădite și îngrijite de locatarii de la etajul 1 (parter). Locatarii dezvoltă un sentiment de proprietate asupra terenului de sub ferestrele locuinței, îngrădesc terenul și îl folosesc în scopuri personale. Uneori, acest spațiu devine curtea sau grădina personală a acestor locatari;
2. **loturi de pământ** „acaparate” de orașeni pe terenurile virane. Loturile neautorizate se găsesc pe teritoriul unor parcuri publice (Talpa Gîștei, La Izvor) sau pe terenurile virane dintre cartiere sau de la periferia cartierelor.

În cadrul studiului au fost analizate circa 20 de grădini informale din diverse zone ale orașului și au fost sintetizate o serie de caracteristici comune:

1. **sunt practici strict individuale;**
2. majoritatea grădinilor sunt **spații cu funcții mixte**, foarte puține grădini asigură doar funcția de cultivare a hranei;
3. **nu constituie instrumente de consolidare comunitară și de coeziune socială;**

⁷ M. Hardman, C. Lovemore, *Guerrilla gardening and green activism: rethinking the informal urban growing movement*, 2018.

Interiorul unei grădini din Parcul La Izvor.

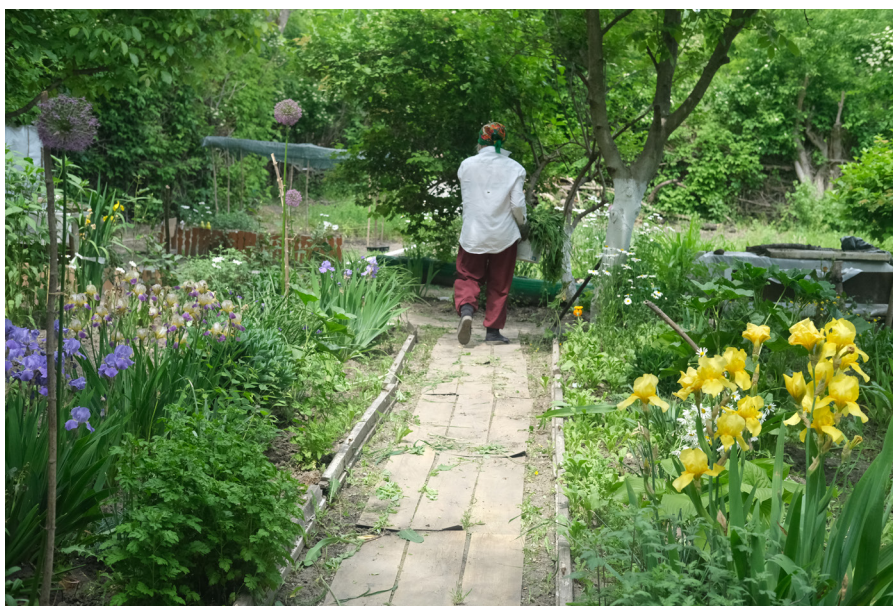
Poartă și gard improvizat a unei grădini din parcul La Izvor.

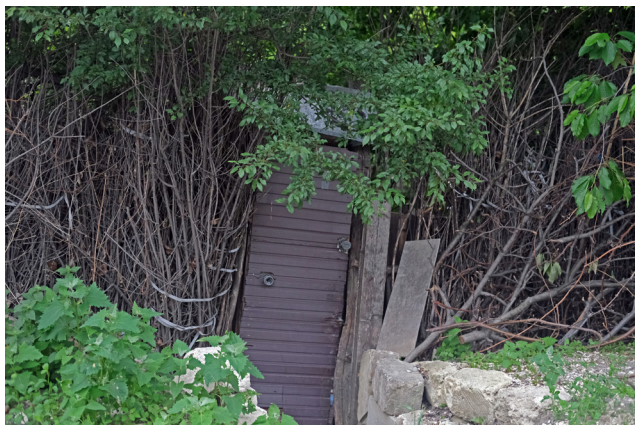
Interiorul unei grădini din Parcul La Izvor.

Interiorul unei grădini din Parcul La Izvor.

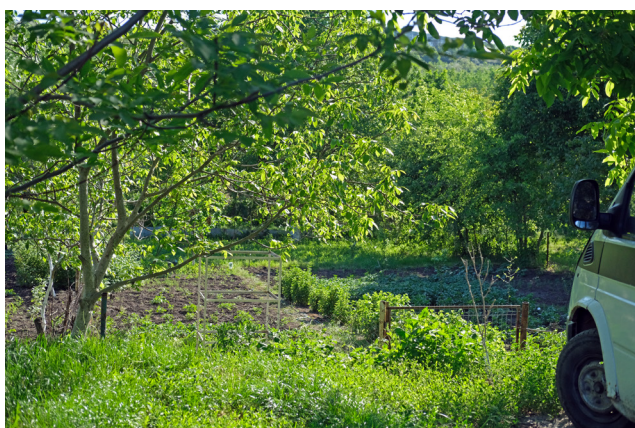
Interiorul unei grădini din Parcul La Izvor.

Intrare într-o grădină informală din spatele cooperativei de garaje (Ciocana).

Intrare într-o grădină informală din spatele cooperativei de garaje (Ciocana).

Grădină urbană informală în Rezervația "Talpa Gîștei" (Poșta Veche)

Poartă și gard improvizat a unei grădini informale din Rezervația "Talpa Gîștei" (Poșta Veche)

Rezervor de apă pentru irigare într-o grădină urbană informală în Rezervația "Talpa Gîștei" (Poșta Veche)

Grădină urbană informală în Rezervația "Talpa Gîștei" (Poșta Veche)

Prin urmare, problema abordată de prezentul studiu de politici constă în faptul că, în Chișinău, **practicile de grădinărit urban sunt marginale și informale.**

În absența unor mecanisme municipale legale, oamenii care recurg la practici de grădinărit din varii motive (subzistență, hobby, educație) aleg calea informalității, care e precară și nu oferă garanții reale pentru dezvoltarea practicilor de grădinărit. Într-un interviu, o locuitoare de pe Calea Orheiului povestea cu disperare despre grădina informală pe care o îngrijea de mai bine de 30 de ani, în care a plantat viță-de-vie, pomi și flori, iar acum „grădina” a fost cumpărată și, în locul ei, se construiește o casă de locuit.

4. ANALIZA PROBLEMEI ȘI EVIDENȚELE IDENTIFICATE

Grădinile urbane comestibile sunt din ce în ce mai des parte din **soluțiile bazate pe natură**, fiind recunoscute și incluse ca elemente ale infrastructurii verzi urbane, care reintroduc spațiile verzi și funcțiile asociate acestora în mediile construite, având drept viziune un oraș mai sustenabil din punct de vedere ecologic și social. În acest sens, grădinăritul urban, în diversele sale forme (formale și informale) poate acoperi șase funcții de bază necesare pentru o mai bună calitate a vieții urbane:

1. **Cultivarea hranei.** Grădinăritul urban contribuie la suveranitatea alimentară urbană, ameliorarea sărăciei și garantarea accesului la hrană sănătoasă, nutritivă și locală. Cu cât mai puțin călătorește mâncarea, cu atât mai mare e controlul pe care îl avem asupra modului de producție, procesare și distribuție.
2. **Înverzirea orașului.** Grădinăritul urban contribuie la păstrarea și sporirea biodiversității și la diminuarea amprente ecologice a orașului.
3. **Divertisment.** Grădinăritul urban diversifică peisajul urban și creează noi forme de spații publice, de spații verzi pentru activități în aer liber, care predispun locuitorii la diversificarea modurilor de interacțiune și comunicare.
4. **Integrare și coeziune socială.** Grădinile și livezile comunitare aduc împreună oameni de diferite religii, etnii, viziuni politice, clase sociale etc., care învață reciproc să lucreze pământul și care se bucură împreună de roadele muncii lor. Munca împreună aplanează diverse conflicte și contribuie la o înțelegere mai bună între comunități.
5. **Educație.** Alienarea orașului de natură produce generații de orășeni care nu știu nimic despre natură. Locuitorii orașelor nu cunosc speciile de copaci sau plante pe care le întâlnesc, nu le știu proprietățile, nu știu cum crește hrana sau ce înseamnă un sol sănătos etc. Grădinile comunitare sunt spațiile în care învățăm știința despre cultivarea hranei, despre semințe, despre permacultură, despre natură. Grădinile școlare sunt spații în care în special copiii învață aceste lucruri.
6. **Creșterea participării locuitorilor la administrarea orașului.** Grădinăritul urban contribuie la exersarea dreptului la oraș, la implicarea locuitorilor în procese precum planificarea urbană, crearea de spații publice noi, amenajarea urbană, transformarea urbană.

Practicile de grădinărit informal generează beneficii precum capacitatea de a angaja oamenii în moduri inovatoare, înfrumusețarea spațiilor publice sau cultivarea hranei. Însă există și aspecte problematice sau limite ale acestor forme de grădinărit:

- în lipsa actelor permissive de la autoritățile locale, grădinăritul are un caracter spontan, imprevizibil și incert, fără garanții reale de continuitate;
- de obicei, grădinile informale sunt create de către persoane individuale, fără consultarea comunității locale. Acest lucru afectează potențialul de dezvoltare comunitară pe care îl poate avea o grădină urbană comunitară;
- în lipsa unei comunități care să gestioneze grădina, resursele de întreținere și mentenanță a spațiului sunt limitate;
- ținând cont de faptul că terenurile publice urbane sunt o resursă-cheie și de presiunea imobiliară enormă corelată cu penuria de terenuri libere, în viitorul apropiat grădinăritul urban informal nu va avea spațiu pentru a fi practicat.

Ținând cont de aceste aspecte limitative ale grădinăritului informal și având în vedere beneficiile grădinăritului urban pentru dezvoltarea urbană sustenabilă, tot mai des, autoritățile locale dezvoltă politici pentru a încuraja grădinăritul urban.

1. Unele orașe **dezvoltă programe destinate grădinăritului urban** (de exemplu Paris, Barcelona, Seattle, New York City, Portland). Pe lângă abordarea problemelor de acces la teren și zonare, aceste programe oferă **sprijin financiar și instituțional** pentru proiectele publice de grădinărit urban.
2. Alte orașe, pur și simplu, **modifică regulamentele de zonare și implementează mecanisme de închiriere la prețuri simbolice a terenurilor vacante pentru grădinărit** (de exemplu Taipei, Milwaukee, Baltimore, Chicago).

În tot mai multe orașe există o recunoaștere instituțională clară a grădinăritului urban atât de legislația națională, cât și locală, fapt care a influențat considerabil dezvoltarea grădinăritului urban în ultimii ani.

Grădină
comunitară din
Berlin

Grădină comunitară din Berlin

Grădină comunitară din Berlin

Orașul Chișinău nu dispune de vreun mecanism prin care locuitorii care vor să practice grădinăritul (ca practică individuală sau colectivă) să poată avea acces la pământ, iar agricultura urbană nu figurează în strategiile de dezvoltare a orașului. Spre exemplu, Strategia „Chișinău – oraș verde” a Primăriei menționează că una dintre provocările în domeniul utilizării terenurilor este că „unele terenuri agricole sunt folosite acum drept terenuri de construcție”⁸, însă documentul nu prevede soluții pentru conservarea și dezvoltarea funcției agricole în oraș.

Rezultatele chestionarului „De ce grădinărim în Chișinău”, realizat în cadrul acestei cercetări, indică:

- 92% dintre respondenți cred că este posibil să cultivăm fructe și legume în Chișinău;
- 78% cunosc vecini sau prieteni care practică grădinăritul în oraș;
- 64% practică grădinăritul în oraș: dintre care 36% la balcon, 35% în grădina personală, 9% în grădina din curtea blocului, 6,5% pe un lot de pământ mai departe de curtea blocului. Alte 10,4% au indicat că ar grădini, dar nu au unde;
- 93,5% susțin includerea proiectelor de grădinărit urban (cum ar fi alocarea loturilor de pământ sau organizarea grădinilor comunitare) în politicile de dezvoltare urbană a orașului Chișinău.
- Respondenții grădinăresc pentru a acoperi următoarele funcții/nevoi:
 - 30% – pentru a cultiva hrană,
 - 29% – pentru a petrece timpul liber,
 - 17% – pentru a învăța despre grădinărit,
 - 9% – pentru a înverzi orașul,
 - 6% – pentru a contribui la amenajarea urbană,
 - 3% – pentru a comunica cu alți oameni care grădinăresc,
 - 3% – pentru terapie, recreere și conexiune cu natura,
 - alte 3% au indicat că grădinăresc, pentru că se regăsesc în toate funcțiile indicate mai sus.

Dintre numeroasele forme de grădinărit urban posibile, acest studiu se va concentra pe două tipuri: loturile de grădinărit și grădinile comunitare.

⁸ Primăria Mun. Chișinău, „Chișinău – oraș verde: planificare strategică” (2020), pag. 33, poate fi accesat aici: <https://www.chisinau.md/libview.php?l=ro&idc=585&id=29335&t=/Proiecte/Proiectele-mun-Chiinau/Chisinau-Green-City-Orase-Verzi-Durabile/>

Loturile de grădinărit reprezintă forme mai „tradiționale” de grădinărit urban. Primele loturi de grădinărit urban au fost înființate în Marea Britanie în secolul al XVIII-lea, în Germania, Franța și Polonia în secolul al XIX-lea, dar majoritatea au fost înființate în perioada postbelică⁹. Loturile de grădinărit nu sunt altceva decât parcele de teren puse la dispoziție de autorități pentru grădinărit individual în scopul cultivării alimentelor pentru consum propriu sau familial și sunt amplasate, de regulă, la o depărtare de locuința utilizatorului (de ex. la periferiile orașului). Astfel de parcele se formează prin împărțirea unui teren în câteva sau până la câteva sute de parcele, care sunt atribuite unor persoane sau familii. Astfel de parcele sunt cultivate individual, spre deosebire de **grădinile comunitare**, în care întreaga zonă este îngrijită colectiv de un grup de oameni.

Grădinile comunitare reprezintă forme mai contemporane de grădinărit urban. Acestea reprezintă spații amenajate pentru grădinărit comunitar. De regulă, grădinile comunitare sunt compuse din parcele mai mici (decât în cazul loturilor de grădinărit) sub formă de „paturi înălțate” (biloane), care sunt cultivate de locuitorii din apropiere. Fiecare locuitor poate solicita să îngrijească „un pat înălțat” (bilon) și să cultive orice plante își dorește. Funcția de cultivare a hranei este secundară. În grădinile comunitare prevalează funcțiile de coeziune și integrare socială, educație, divertisment, participare și înverzirea orașului. Din aceste considerente, grădinile conțin și infrastructură comunitară (depozite pentru instrumente comune, spații pentru socializare) și găzduiesc evenimente și ateliere publice. De regulă, sunt amplasate în interiorul cartierelor, iar proximitatea locuitorilor față de grădină reprezintă, de obicei, un criteriu de eligibilitate.

În cele ce urmează, vom analiza cum Primăria Paris și Primăria Barcelona încurajează și dezvoltă programe de grădinărit comunitar și cum Primăria Zagreb dezvoltă un program urban de loturi de grădinărit (în cazul Zagrebului, observăm un caracter mixt al programului).

Bune practici: grădinărit urban în Barcelona (Spania)

Barcelona are o suprafață verde *per capita* de 17,62 m², ceea ce reprezintă un deficit de infrastructură verde în comparație cu majoritatea capitalelor europene și este mult sub recomandările Națiunilor Unite (30 m²) sau ale Uniunii Europene (26 m²)¹⁰. Printre strategiile de combatere a acestui deficit de infrastructură verde, consiliul municipal promovează grădinile urbane ca spații de creștere a biodiversității și de readucere a naturii în oraș.

Municipalitatea recunoaște și beneficiile sociale ale grădinilor urbane. Spre exemplu, „Planul de infrastructură verde și biodiversitate din Barcelona 2020” pune în evidență valorile sociale ale grădinilor urbane, cum ar fi crearea de relații sociale și educație pentru mediu. Mai mult, Barcelona recunoaște rolul grădinilor urbane în dezvoltarea suveranității alimentare urbane. „Politica alimentară a Barcelonei pentru anii 2016-2019” se referă la rolul grădinilor urbane și al practicilor de agroecologie pentru reziliența și suveranitatea alimentară urbană.

În Barcelona, grădinile urbane au fost în mod tradițional considerate spații și practici ale precarității și percepute ca activități informale ce trebuiau eradicate, totuși, în prezent, Barcelona a reușit să integreze într-un mod eficient atât grădinăritul informal, reprezentat de rețeaua de grădini

⁹ L. Ponizy, M. J. Latkowska, J. Breuste et al. „The Rich Diversity of Urban Allotment Gardens in Europe: Contemporary Trends in the Context of Historical, Socio-Economic and Legal Conditions”. *Sustainability*, 2021, 13 (11076).

¹⁰ Laura Calvet-Mir, Hugh March, „Crisis and post-crisis urban gardening initiatives from a Southern European perspective: The case of Barcelona”, *SAGE Journal*, Vol. 26, Issue 1, 2019, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0969776417736098#>

comunitare, cât și grădinăritul urban formal, reprezentat de rețeaua de grădini municipale și grădinile de pe terenurile urbane abandonate, care numără peste 50 de grădini urbane, pe o suprafață de 10 hectare, reprezentând 0,35% din infrastructura verde din oraș. Creșterea numărului de grădini a avut loc în perioada 2000-2010 și se datorează eforturilor municipale de dezvoltare a programelor de grădinărit urban.

Grădinăritul urban formal/instituțional din Barcelona are două forme:

- **Rețeaua de grădini municipale** – un program inițiat în 1997 și coordonat de către Departamentul de mediu al Primăriei din Barcelona. În prezent, rețeaua include 15 grădini municipale, destinate persoanelor în vârstă și organizațiilor care lucrează cu persoanele expuse riscului de excluziune socială. Grădinile municipale conțin parcele mici de 25-40 m², care reprezintă spații de coproducție și schimb intergenerațional de cunoștințe, un spațiu de exersare a solidarității și de creare a coeziunii sociale prin grădinărit bazat pe principiile agriculturii organice¹¹.

- **Grădinile de pe terenurile urbane abandonate** – un program lansat de municipalitate în 2013, prin care primăria dă în **chirie temporară cu titlu gratuit** (pe trei ani) terenuri municipale vacante către asociații non-profit, pentru a desfășura activități de interes social.

Grădinăritul urban informal/autoorganizat este practicat de **Rețeaua de grădini comunitare**, care include majoritatea grădinilor urbane „informale”, dezvoltate pe terenurile vacante și înființate prin procese de jos în sus de diferite mișcări sociale (de exemplu mișcarea squatter) și asociații (de exemplu asociații de locatari).

Bune practici: grădinăritul urban în Paris (Franța)

Pentru a răspunde solicitărilor de grădinărit din partea cetățenilor, Primăria Paris a dezvoltat mai multe programe municipale, printre care programul de grădini comunitare, Centrul de resurse pentru grădinari urbani și Pariscultorii.

→ Programul **Les jardins partagés Main verte** (rom. grădini comunitare)

A fost înființat în 2002 și include peste 130 de „grădini comunitare, spații verzi cultivate și animate de locuitori, locuri vibrante și deschise din cartier care facilitează întâlnirile între generații și culturi și încurajează relațiile dintre diferitele locuri de conviețuire: școli, case de bătrâni, spitale etc.”, așa este descris programul pe pagina Primăriei Paris¹².

Locuitorii care doresc să înființeze o grădină trebuie să întrunească două condiții de bază: să identifice un teren adecvat pentru amenajarea unei grădini comunitare, spre ex. un teren urban pustiu, o parcelă de spațiu verde și să înregistreze o asociație de locatari.

În cadrul programului, municipalitatea pune la dispoziție și curăță terenurile abandonate sau temporar vacante, garantează alimentarea cu apă și îngrădirea terenului pe o durată variabilă de la unu la cinci ani, perioadă care poate fi prelungită în funcție de evoluțiile urbane. Alături de acest angajament, grădinarii amatori aderă, în schimb, la reguli specifice de mediu, cum ar fi compostarea, recoltarea apei de ploaie pentru irigare, grădinăritul organic și reciclarea materialelor, devenind semnatori ai Cartei „Main verte”. Totodată, toate grădinile comunitare, în ciuda gardului, rămân spații publice, accesibile oricui.

¹¹ Ecology, urban planning, infrastructures and mobility’, accesat 2 februarie 2022, <https://ajuntament.barcelona.cat/ecologiaurbana/en/services/the-city-works/maintenance-of-public-areas/management-of-biodiversity-and-green-areas/urban-gardens>

¹² «Les jardins partagés – Ville de Paris », accesat 12 februarie 2022, <https://www.paris.fr/pages/les-jardins-partages-203>

Grădină comunitară
din Paris

Grădină comunitară din Paris

Grădină comunitară din Paris

Un lucru interesant de observat este că grădinile înființate de asociațiile de locatari din Barcelona sunt considerate *grădini informale*, pe când la Paris *instituționalizarea* grădinilor comunitare se realizează prin asociațiile de locatari.

→ **Centrul de resurse pentru grădinari urbani** la Maison du jardinage

A fost înființat în 1997 și face parte din rețeaua municipală de ecologie urbană. În tot procesul, de la înregistrarea asociației de grădinari până la înființarea și mentenanța grădinii comunitare, locuitorii se bucură de asistența Centrului de resurse pentru grădinari urbani și de serviciile primăriei, care contribuie la implementarea proiectului de grădinărit în spiritul Cartei „Main verte”.

Centrul dispune de o bibliotecă vastă, de galerii tematice: „Grădinăritul pe străzile Parisului este permis! Cum să te implici pentru a participa la înfrumusețarea orașului?” sau „ABC-ul grădinăritului organic în oraș”. Centrul organizează regulat ateliere gratuite pentru locuitori, oferă expertiză tehnică și sfaturi practice privind grădinăritul organic și suport pentru grădinile comunitare.

→ Programul **Parisculteurs** (rom. *Pariscultorii*)

Este un program de dezvoltare a agriculturii urbane, lansat în 2016 de Primăria Paris. În cadrul acestui program, primăria lansează anual apeluri de proiecte pentru a identifica spațiile cu potențial

de grădinărit (acoperișurile clădirilor, subsoluri etc.) pe terenuri aflate în proprietatea orașului sau în proprietate privată, care sunt ulterior transformate în grădini și ferme urbane gestionate de structuri terțe (asociații, companii, start-upuri etc.).

Programul este gestionat de Departamentul pentru înverzire și agricultură urbană din cadrul Oficiului Spații Verzi al Primăriei Paris.

Bune practici: grădinăritul urban în Zagreb (Croatia)

În 2013, primarul orașului Zagreb a emis o dispoziție prin care a dispus implementarea proiectului „Grădinile orașului”¹³. Primăria a identificat 10 locații pentru grădinărit urban pe terenuri municipale și le-a transformat în „grădini ale orașului” pentru cetățenii care nu dețin terenuri în Zagreb, dar doresc să producă fructe, legume, flori și mirodenii pentru uz propriu sau familial.

În prezent, în Zagreb există 14 grădini cu peste 2152 de parcele pe o suprafață de 23 ha. Grădinile sunt formate din parcele de grădinărit de până la 50 m² și spații comune cu utilaje comune (căi și poteci de acces, depozite prefabricate din lemn cu unelte și material săditor, compostoare, bănci, coșuri de gunoi, foisoare). Toate grădinile orașului sunt îngrădite, iar partea comună este destinată socializării și recreerii, pentru educație și ateliere.

Cetățenii care doresc să obțină o parcelă în grădină trebuie să expedieze o solicitare în acest sens către Oficiul Municipal pentru Economie, Durabilitatea Mediului și Planificare Strategică din cadrul Primăriei. Primăria analizează cererile și decide, în baza unor criterii de eligibilitate, cine va beneficia de parcele.

Programul de grădini urbane din Zagreb se focusează pe dimensiunea socială a proiectelor de grădinărit urban. Beneficiarii parcelor de grădină sunt selectați în baza cumulului de condiții de eligibilitate ce țin, în special, de statutul social al aplicanților. Printre criterii se numără domiciliul solicitantului, statutul social, statutul de pensionar, numărul membrilor gospodăriei, iar, în baza totalului de puncte câștigate, se întocmește lista de beneficiari.

Cu beneficiarii se încheie un **contract de folosință cu titlu gratuit** a unei parcele de grădină pe o perioadă de 2 ani, cu posibilitatea prelungirii folosinței, cu condiția ca utilizatorul s-o trateze cu grija unui bun proprietar.

¹³ Grad Zagreb, „Gradski Vrtovi”, <https://www.zagreb.hr/gradski-vrtovi/84058>, accesat 5 mai 2022.

5. PREZENTAREA ȘI ANALIZA OPȚIUNILOR

Conform revistei *Urban Agriculture Magazine*¹⁴, autoritățile publice locale dispun de patru instrumente principale pe care le pot folosi pentru a realiza obiectivele descrise într-un document de politici de agricultură urbană (fiecare instrument are la bază o ipoteză specifică de influențare a comportamentului social):

- **instrumentele normative** sunt ghidate de ipoteza că comportamentul social dezirabil poate fi obținut prin norme și reguli (legi, hotărâri, decizii ale autorităților publice) și că este posibil să controlăm dacă aceste reguli sunt respectate, inclusiv prin sancționarea celor care nu le respectă;
- **instrumentele economice** sunt ghidate de ipoteza că oamenii pot fi influențați să adopte anumite comportamente dezirabile dacă acest lucru le oferă niște câștiguri economice (sau pierderi dacă continuă comportamentul nedorit). Autoritățile publice pot acorda stimulente fiscale sau subvenții, pentru a stimula comportamentele dezirabile sau a percepe taxe speciale pentru comportament nedorit. Chiar dacă instrumentele economice tot au nevoie de o bază normativă, elementul esențial nu este norma juridică, ci stimulentele sau pierderea economică. Spre exemplu, autoritățile municipale din orașul Rosario (Argentina) acordă scutiri de taxe proprietarilor de terenuri care permit fermierilor urbani săraci să utilizeze terenul lor privat cu titlu oneros pentru cultivarea hranei. Primăria din orașul Valadares (Brazilia) a redus tarifele pentru apa de irigare și oferă stimulente pentru compostarea și reutilizarea deșeurilor menajere. În orașul Cape Town (Africa de Sud) oferă stimulente prin faptul că furnizează apă pentru irigare, unelte și compost fermierilor urbani săraci;
- **instrumentele educative și de comunicare** sunt ghidate de ipoteza că comportamentul dezirabil poate fi format prin informarea actorilor societății despre efectele pozitive ale comportamentului dezirabil și, respectiv, despre efectele negative ale comportamentului indezirabil. Informarea și educarea (prin comunicare directă, ateliere de lucru, materiale informaționale etc.) sunt folosite, de obicei, ca instrumente complementare altor instrumente de politici publice menționate anterior;
- **instrumentele de planificare și design urban** au la bază ipoteza că comportamentul social poate fi influențat dacă mediul fizic este proiectat în așa fel, încât să genereze anumite comportamente într-un mod automatizat, spre exemplu, dacă spațiile publice sunt dotate pe scară largă cu coșuri de gunoi, oamenii vor arunca mai puține deșeuri pe stradă. Un instrument de planificare urbană ce ține de agricultura urbană este includerea spațiului pentru grădinărit personal sau comunitar în proiectele rezidențiale, în proiectele de construcție a locuințelor sociale etc. Spre exemplu, Planul urban general al orașului Montreal include teren destinat agriculturii urbane.

Ținând cont de aceste instrumente, dar și de răspunsurile respondenților care încurajează includerea practicilor de grădinărit urban în politicile de dezvoltare urbană, putem analiza trei opțiuni pentru orașul Chișinău.

¹⁴ René van Veenhuizen, „Formulating effective policies on urban agriculture”, *Urban Agriculture Magazine*, 16, 2006, <https://ruaf.org/document/urban-agriculture-magazine-no-16-formulating-effective-policies-on-urban-agriculture/>

1. Statu-quo: interzicerea și penalizarea practicilor de grădinărit în oraș

În Chișinău aceasta este soluția autorităților, care se manifestă prin evacuarea terenurilor îngrădite și a grădinilor informale din oraș.

În 2020, preturile de sector au publicat un raport cu privire la inventarierea și demontarea gardurilor instalate ilegal în curțile de blocuri (inclusiv a gardurilor care delimitează grădinile urbane)¹⁵. Această opțiune corespunde modelului de orașe care adoptă doar **instrumente normative** pentru a-și structura politicile în domeniul agriculturii urbane, care, de obicei, au un caracter reactiv, adică autoritățile intervin doar în formă de sancțiuni atunci când sunt încălcate reglementările normative. În aceste orașe, agricultura urbană este restricționată sau, în cel mai bun caz, tolerată dacă capacitățile de aplicare a cadrului legal sunt limitate.

Interzicerea și penalizarea practicilor de grădinărit va spori gradul de marginalitate a grădinilor urbane, va descuraja locuitorii să participe la procesele de administrare a orașului și va diminua gradul de încredere în autoritățile locale.

În lipsa acestor mecanisme clare de protejare și conservare a terenurilor cu funcție agricolă, asistăm la dispariția grădinilor informale și a spațiului agricol în tot mai multe orașe. Spre exemplu, activiștii și locuitorii din Cluj se opun de câțiva ani autorizării unui proiect imobiliar cu 13 etaje în zona La Terenuri, care ar distruge grădinile informale existente acolo. Drept răspuns, activiștii de la Asociația Societatea Organizată Sustenabil solicită Primăriei Cluj ca grădinile informale de pe domeniul public să fie păstrate și formalizate ca grădini comunitare, pentru a nu dispărea asemenea celor învecinate¹⁶.

2. Tolerarea practicilor de grădinărit urban

Această opțiune prevede faptul că autoritățile locale recunosc existența și necesitatea practicilor de grădinărit urban, nu au resurse pentru a susține aceste practici, dar nu le penalizează. Această opțiune reprezintă o soluție de compromis și necesită cele mai puține eforturi și resurse. Totuși, această opțiune nu este sustenabilă. Pentru că:

- asistăm la dispariția terenurilor cu potențial de grădinărit, care sunt scoase din circuitul agricol și educațional și transformate în terenuri de construcție rezidențială și comercială;
- prin urmare, în aceste condiții grădinăritul are un caracter spontan, imprevizibil și incert, fără garanții reale de continuitate;
- întrucât, de obicei, grădinile informale sunt create de către persoane individuale, fără consultarea comunității locale – aceste grădini pot servi drept surse de reziliență alimentară, locuri de experimentare și învățare și spații de recreere și divertisment, dar nu reușesc să dezvolte beneficiile sociale și comunitare specifice, bunăoară, grădinilor comunitare.

Această opțiune soluționează parțial problema marginalității și informalității grădinăritului în oraș. În lipsa unor eforturi municipale active de delimitare, zonare și protejare a terenurilor destinate grădinăritului, acestea vor dispărea. Iar în lipsa unui mecanism municipal clar, simplu și accesibil, grădinăritul va rămâne o practică marginală și informală.

¹⁵ Spre exemplu, reportajul TV8 „Și-au amenajat un colțisor de rai în fața blocurilor, iar autoritățile vor să-l demoleze”, accesat 25 ianuarie 2022, <https://tv8.md/2020/03/13/video-si-au-amenajat-un-coltisor-de-rai-in-fata-blocului-iar-autoritatile-vor-sa-il-demoleze/>

¹⁶ Raymond Fusotz, „Activiștii se opun unui proiect imobiliar de 13 etaje în Mănăstur. Ce solicită în schimb?”, accesat pe 10 mai 2022, <https://www.monitorulcluj.ro/monitorul-cartierelor/81856-activistii-se-opun-unui-proiect-imobiliar-de-13-etaje-in-manastur-ce-solicita-in-schimb>

Un studiu comparativ din 2014 al grădinilor urbane din Lisabona și Leipzig a identificat că în capitala portugheză erau doar două grădini comunitare, care ocupau 800 m², iar în Leipzig erau deja nouă grădini, amenajate pe 6 ha. Studiul concluzionează că aceste diferențe se datorează faptului că politicile orașului Leipzig promovează grădinăritul urban în spațiile vacante, în timp ce Lisabona nu are o poziție clară instituțională, dar tinde să reglementeze puținele grădini informale existente (grădinile Chelas și Horta do Monte)¹⁷.

În lipsa unor mecanisme clare, simple și sigure de acces la spații pentru grădinărit, locuitorii găsesc modalități de a folosi cele mai mici parcele sau fâșii de pământ și apă. Acest lucru poate duce la utilizarea terenurilor care sunt riscante și chiar periculoase (de exemplu pante abrupte, predispuse la inundații, predispuse la eroziune) sau terenuri care au fost abandonate și contaminate de utilizări anterioare¹⁸.

3. Încurajarea practicilor de grădinărit urban

Această opțiune prevede integrarea practicilor de grădinărit în politicile municipale de dezvoltare urbană. Poate fi realizată prin adoptarea **instrumentelor economice** și de **planificare urbană**,acompaniate de **instrumente educative**.

Orașul Chișinău a semnat Pactul de la Milano în iunie 2021¹⁹ și, astfel, s-a angajat să dezvolte sisteme alimentare durabile și incluzive²⁰.

După cum am văzut anterior, orașele Paris și Barcelona, dar și multe alte orașe (Vancouver, Toronto, Sandwell, Londra, Bristol, Sheffield, Melbourne) semnatare ale Pactului de la Milano au încorporat grădinăritul urban în strategiile locale. Spre exemplu, strategia alimentară a orașului Bristol include capitolul „Teren și planificare”, care își propune să promoveze utilizarea ecologică a terenurilor din oraș și din jurul orașului pentru producția hranei. Municipality din Bristol își propune ca obiectiv minim ca cel puțin 7 locuitori din 1000 să aibă acces la un lot de pământ și ca fiecare cartier să aibă la cel puțin 1,25 km distanță câte un spațiu cu loturi de pământ²¹.

Deocamdată, pe agenda Primăriei Chișinău, unicele acțiuni de dezvoltare a unui sistem alimentar sustenabil sunt direcționate spre îmbunătățirea alimentației în grădinițele și școlile din municipiu.

Pe dimensiunea utilizării ecologice a terenurilor pentru producția hranei, municipalitatea poate decide pentru început să dezvolte mecanisme pentru grădinăritul comunitar, pentru loturile de grădinărit sau pentru ambele forme.

Această opțiune va crea oportunități pentru grădinăritul urban, va încuraja locuitorii care încă nu grădinăresc și va contribui la soluționarea problemei, identificată în acest studiu, ce ține de faptul că grădinile din Chișinău sunt marginale.

Un risc de care suntem conștienți și care trebuie luat în considerare ține de modul în care vor fi afectate grădinile informale deja existente după instituționalizarea acestor practici. Vor fi acestea penalizate, tolerate sau vor fi create condiții simple, accesibile și neintruzive pentru formalizarea lor?

¹⁷ M. I. Cabral, *Urban gardening in Leipzig and Lisbon*, 2014.

¹⁸ S. Quon, *Planning for Urban Agriculture: A Review of Tools and Strategies for Urban Planners*, 1999.

¹⁹ „Chișinău s-a alăturat Pactului de politică alimentară de la Milano”, accesat 23 aprilie 2022, <https://m.stiri.md/article/international/onu-insecuritatea-alimentara-acuta-a-crescut-puternic-in-lume-in-2021>

²⁰ *FOOD & CITIES: The Role of Cities for Achieving the Sustainable Development Goals*, <https://eurocities.eu/latest/food-cities-the-role-of-cities-for-achieving-the-sustainable-development-goals/>

²¹ The Bristol Food Policy Council Aims for 2020, https://bristolfoodpolycouncil.org/wp-content/uploads/2016/02/food-action-plan-detail-19-2_optimize.pdf

Voluntariatul, autoorganizarea, varietatea și multidimensionalitatea grădinăritului urban, caracteristice grădinilor urbane informale, pot fi ușor cooptate și transformate în spații rigide și controlate în care spiritul de autoorganizare poate să dispară în urma reglementărilor și presiunilor generate de politicile locale²².

Grădinile urbane pot fi spații unde cetățenii se autoorganizează pentru a răspunde unor nevoi neacoperite, cum ar fi lipsa spațiilor verzi, acces la hrană sănătoasă sau servicii publice, precum și denunțarea faptului că acele spații sau servicii lipsesc. Sunt experimente care se dezvoltă spontan și informal de jos în sus, dar care adesea au nevoie de legitimare sau regularizare. Acest lucru poate fi realizat prin reglementarea și promovarea acestor practici de către autorități, dar fără intervenții rigide de control. Altfel spus, mecanismele puse la dispoziție de municipalitate trebuie să faciliteze accesul la teren, să creeze oportunități de finanțare a inițiativelor, să protejeze și să conserve terenurile cu scop agricol în oraș și, totodată, să încurajeze autoorganizarea și implicarea locuitorilor la toate etapele, de la planificarea grădinilor la gestionarea acestora.

Ghidul *Politici de utilizare a terenului pentru promovarea agriculturii urbane*²³ evidențiază trei obiective pe care trebuie să le urmărească politicile de agricultură urbană:

1. În primul rând, **politicile de utilizare a terenurilor ar trebui să protejeze grădinile existente** și să înființeze spații noi pentru agricultura urbană. Acest obiectiv poate fi realizat prin eliminarea barierelor din calea grădinăritului în cartierele rezidențiale, adoptarea unor reglementări care desemnează grădinile comunitare drept utilizare permisă, prioritizarea dezvoltării noilor locații de grădinărit în cartierele dezavantajate.
2. În al doilea rând, Ghidul recomandă includerea oportunităților pentru agricultura urbană în orice proiect nou de dezvoltare urbană (cum ar fi crearea acoperișurilor verzi).
3. În al treilea rând, orașele ar trebui să formeze consilii locale pentru politicile alimentare care să promoveze agricultura urbană prin dezvoltarea continuă de programe și parteneriate.

În cadrul acestei opțiuni, primăria poate elabora mecanisme de acces la spații pentru grădinărit în baza tipologiei prezentate în cadrul acestui studiu: un mecanism pentru loturile de grădinărit și un mecanism pentru grădinile comunitare. În ambele cazuri, grădinile pot fi amenajate pe teren public, dar și pe teren privat (după modelul apelului deschis către proprietarii de teren din cadrul programului *Parisculteurs*).

Pentru a facilita accesul la teren privat pentru inițiative de grădinărit urban, Societatea Organizată Sustenabil din Cluj propune, în cadrul unui proiect de politici publice „Adoptă o grădină urbană”, facilități fiscale și reducerea impozitului pe proprietate²⁴. Documentul propunerii de regulament din Cluj include trei tipuri de grădini urbane:

- **grădini comunitare:** cu spații de grădinărit individuale și zone comune;
- **grădini pe acoperișul locuințelor colective;**
- **grădini de inserție:** de mici dimensiuni, situate între clădiri pe terenuri neconstruibile sau închiriate temporar.

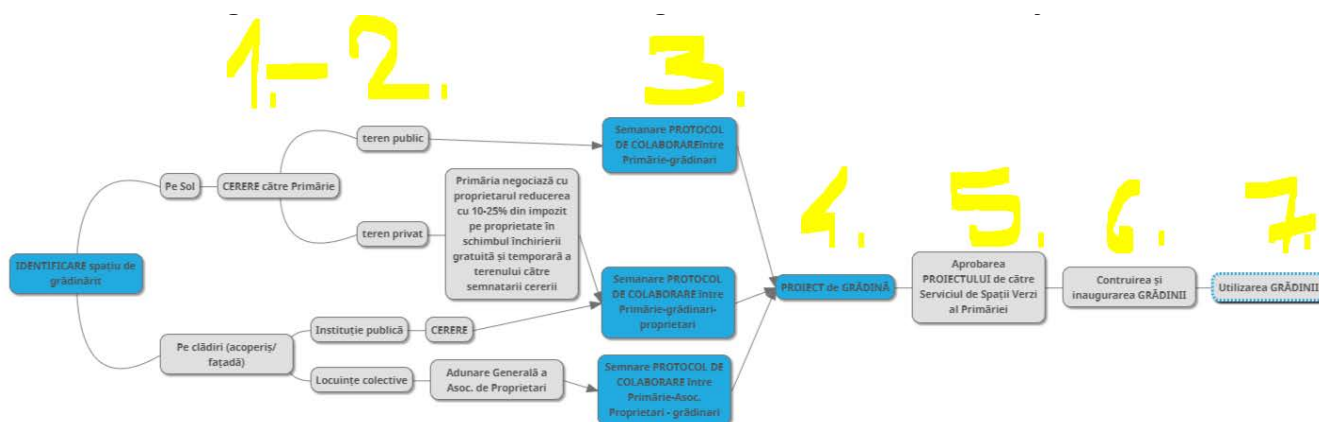
²² F. Celata & R. Coletti, „The policing of community gardening in Rome”, *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 29, 2017.

²³ ChangeLab Solutions, *Seeding the City: Land Use Policies to Promote Urban Agriculture*, <https://www.changelabsolutions.org/product/seeding-city>

²⁴ Societatea Organizată Sustenabil, Propunere de Regulament HCL „Adoptă o grădină urbană!”, draft noiembrie 2019.

Procesul de întemeiere a grădinilor depinde de locul de amplasare (pe sol sau pe acoperiș) și de tipul de proprietate (teren public sau privat și clădire publică sau clădire colectivă).

Diagrama 1. Procesul de realizare a grădinilor comunitare din Cluj

Sursă: Societatea Organizată Sustenabil, Propunere Regulament HCL „Adoptă o Grădină Urbană!” – draft noiembrie 2019.

Această opțiune are potențialul să protejeze spațiile cu potențial agricol și să faciliteze accesul la teren pentru grădinit. Iar accesul este o condiție crucială pentru dezvoltarea practicilor de grădinit urban.

Unii autori susțin că **disponibilitatea terenurilor** este o problemă mai puțin semnificativă decât **accesul la pământ**²⁵. Accesul la teren trebuie să se distingă de disponibilitatea terenului; terenul poate fi disponibil sau prezent într-un oraș, dar să nu fie accesibil din cauza constrângerilor politice sau sociale ale utilizării sau redistribuirii sale. Accesul se poate referi la terenul în sine sau la utilizarea terenului. Terenul poate fi amplasat departe de locul de trai al beneficiarilor, iar transportul public nu este disponibil.

Prin urmare, încurajarea grădinitului urban prin crearea unor mecanisme municipale speciale va facilita accesul la teren pentru grădinit și va crea oportunități suplimentare, precum irigarea terenurilor, dotarea cu compost și instrumente pentru grădinit.

În plus, această opțiune poate contribui la atenuarea riscurilor asociate grădinitului urban, în special pentru programul de loturi de grădinit (în cazul grădinilor comunitare, contaminarea solurilor este prevenită prin utilizarea paturilor înălțate). Municipality poate adera la principiile stipulate în ghidul EPA de evaluare a riscurilor pentru grădinit în zonele urbane²⁶. Ghidul recomandă efectuarea analizei sitului din perspectiva evaluării de mediu a amplasamentului, pentru a determina utilizările anterioare și evaluarea indicilor de risc, precum prezența substanțelor nocive.

²⁵ S. Quon, *Planning for Urban Agriculture: A Review of Tools and Strategies for Urban Planners*, 1999.

²⁶ United States Environmental Protection Agency (2011), *Evaluation of Urban Soils, Sustainability for Green Infrastructure of Urban Agriculture*.

Tabelul 1. Analiză comparativă a opțiunilor prezentate

Indicatori	Opțiunea 1. Penalizarea	Opțiunea 2. Tolerarea	Opțiunea 3. Încurajarea
Formele de grădinărit posibile			
loturi de grădinărit	Nu	Da	Da (dacă există un mecanism municipal destinat acestei forme)
grădini comunitare	Nu	Puțin probabil	Da (dacă există un mecanism municipal destinat acestei forme)
Funcțiile grădinilor urbane			
cultivarea hranei	Nu	Da	Da
înverzirea orașului	Nu	Da	Da
divertisment	Nu	Da	Da
integrare și coeziune socială	Nu	Puțin probabil	Da (în cazul grădinilor comunitare)
educație	Nu	Parțial	Da (mai ales în cazul grădinilor comunitare)
participarea la administrarea orașului	Nu	Nu	Da
Impactul în relație cu:			
practicile de grădinărit	Pe termen scurt și mediu aceste practici vor rămâne marginale și sporadice, pe termen lung vor dispărea.		Se vor dezvolta și vor deveni accesibile pentru mai mulți locuitori.
locuitorii	Va reduce calitatea vieții și va descuraja participarea locuitorilor.	Nu va afecta semnificativ locuitorii care grădinăresc sau doresc să grădinărească.	Va spori calitatea vieții și va consolida interacțiunea dintre locuitori.
dezvoltarea urbană	Va contribui la dezvoltarea unui oraș în contradicție cu nevoile locuitorilor.	Pe termen scurt și mediu va integra practicile de grădinărit informal în dezvoltarea urbană, dar pe termen lung acestea vor fi „izgonite” de planificarea urbană tradițională și presiunea imobiliară.	Va contribui la dezvoltarea unui oraș pentru oameni, incluzând funcția de grădinărit în procesele de dezvoltare urbană tradiționale.
relația dintre APL și locuitori	Va eroda relația dintre locuitori și autorități.	Nu va afecta nici pozitiv, nici negativ relația dintre locuitori și autorități.	Va stimula dialogul și încrederea în autoritățile publice locale.

6. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Proiectele de **grădinărit informal** din alte orașe demonstrează potențialul de a transforma în mod pozitiv modul de planificare urbană instituțională și de a determina autoritățile publice să identifice și să înțeleagă nevoile spațiale, funcționale și sociale relevante și să experimenteze cu soluții inovatoare.

Susținem în continuare grădinăritul informal, totuși, ținând cont de particularitățile grădinilor informale din Chișinău (caracterul individual, eclectic, incert), grădinile urbane nu-și dezvoltă întregul potențial transformator și, prin urmare, orașul este lipsit de un spectru vast de beneficii sociale, ecologice și economice.

Prin urmare, recomandăm Primăriei Chișinău opțiunea nr. 3: încurajarea practicilor de grădinărit urban prin integrarea acestora în politicile municipale de dezvoltare urbană.

Înainte de implementarea instrumentelor specifice de planificare urbană, economice sau educaționale, sunt necesari câțiva pași preliminari:

1. demararea unui **proces de consultare și implicare a locuitorilor** prin care se identifică nevoile acestora și modul în care agricultura urbană poate contribui la obiectivele sociale, economice și de mediu ale locuitorilor;
2. **recunoașterea agriculturii urbane** ca utilizare legitimă a terenului în planurile urbanistice generale și zonale. În Planul urbanistic general actual lipsește delimitarea funcțională a zonelor pentru agricultură sau grădinărit urban. „Funcțional, terenurile în Chișinău se împart în teritorii pentru: (i) locuire; (ii) infrastructură de producere, depozitare și comunală; (iii) infrastructură socială; (iv) teritorii destinate transportului, (v) zonele de odihnă și de agrement, rezervele”²⁷;
3. **cartografierea spațiilor potențiale pentru grădinărit** urban și elaborarea unui registru public cu spațiile disponibile. Registrul spațiilor disponibile pentru grădinărit poate face parte din Registrul spațiilor verzi din oraș sau poate fi un registru separat;
4. **elaborarea unei tipologii de grădini și spații pentru agricultură** în oraș (loturi de grădinărit, grădini comunitare, grădini pe acoperiș) și definirea clară a fiecărui tip de agricultură urbană. Tipologizarea este esențială pentru includerea agriculturii urbane în standardele de zonare;
5. **revizuirea standardelor de zonare** și includerea codurilor de zonare pentru agricultura urbană. Zonarea reglementează utilizările permise ale terenurilor în urbane, adesea interzicând mixarea utilizărilor în încercarea de a ordona orașul²⁸. Întrucât zonarea este, de obicei, un mecanism de reglementare restrictivă, trebuie să identificăm soluții prin care să protejăm anumite spații agricole prin zonare, dar și să permitem grădinăritul la scară mică în alte zone, cum ar fi zona rezidențială sau comercială. O soluție în acest sens este **zonarea cu utilizare mixtă**, care poate facilita dezvoltarea proiectelor de grădinărit urban în zonele rezidențiale și comerciale. Kampala permite agricultura urbană în aproape orice zonă, în timp ce Bangkok permite agricultura urbană în parcuri și spații deschise. Toronto și Nairobi sunt exemple de orașe care au creat zone agricole distincte, în timp ce Harare,

²⁷ Varianta de proiect al Planului urbanistic general al mun. Chișinău, elaborat în conformitate cu Decizia Consiliului Municipal Chișinău nr. 9/5 din 6 aprilie 2004, <https://www.chisinau.md/doc.php?l=ro&idc=501&id=1004&t=/Util/Planul-Urbanistic-General/Planul-de-amenajare-a-Teritoriului-Municipiului-Chisinau/Planul-Urbanistic-General-al-Municipiului-Chisinau>

²⁸ Stephanie A. Maloney (2013), Putting Paradise in the Parking Lot: Using Zoning to Promote Urban Agriculture, 88 Notre Dame L. Rev. 2551, <http://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol88/iss5/16>

Accra și Seattle au zone agricole distincte și, totodată, permit agricultura în aproape toate celelalte zone. Spre exemplu, în Seattle²⁹, municipalitatea a emis în 2011 o ordonanță prin care a permis grădinăritul urban aproape în toate zonele (comerciale, rezidențiale, industriale, spații verzi). Grădinile urbane până la 4.000 m² nu au nevoie de autorizație. În majoritatea zonelor, serele de pe acoperiș pot depăși limitele de înălțime dacă sera este dedicată producției de alimente;

6. revizuirea cadrului legal în vederea identificării și eliminării restricțiilor nefundamentale (spre exemplu restricțiile cu privire la apicultura în oraș din Legea cu privire la apicultură³⁰).

Ulterior, Primăria Chișinău poate implementa următoarele instrumente:

→ **instrumente de planificare urbană:**

- planificatorii urbani pot încorpora agricultura urbană în peisajul urban (de exemplu utilizarea pomilor fructiferi ca arbori ornamentali) și încorporarea spațiilor comestibile în spațiile verzi și parcurile orașului;
- cartografierea spațiilor potențiale care pot fi transformate în spații productive și dezvoltarea acestora sub formă de loturi de pământ, grădini comunitare, grădini școlare etc. După modelul programului Parisculteurs, Primăria poate lansa un apel public pentru identificarea spațiilor inclusiv din proprietatea privată;
- adoptarea unor prevederi cu privire la condițiile de dare în exploatare a noilor clădiri care să includă obligatoriu „**crearea unui acoperiș verde**”, care poate avea funcția de grădină urbană. Spre exemplu în Franța, începând cu 2015, toate clădirile din zonele comerciale trebuie să aibă un acoperiș verde sau panouri solare³¹. În urma acestei legi, au fost înființate mai multe grădini și ferme urbane; în 2020 a fost deschisă cea mai mare fermă de acoperiș NU-Paris³², care se întinde pe o suprafață de 14.000 m².

→ **instrumente normative**

- elaborarea unui **regulament** pentru grădinăritul urban care va descrie modalitatea prin care cetățenii pot beneficia de teren pentru grădinăritul urban (pentru loturi de grădinărit și pentru grădini comunitare);
- elaborarea unui contract-tip dintre proprietarul terenului (autoritatea publică) și cetățenii sau asociațiile care pot beneficia de acest teren. După cum am observat, atât primăria din Barcelona, cât și cea din Zagreb încheie **contracte de folosință cu titlu gratuit**. Primăria poate analiza de asemenea opțiunea de **arendă a terenurilor la un preț simbolic**.

Bunăoară, contracte de folosință cu titlu gratuit pot fi încheiate cu beneficiarii din categoriile social-vulnerabile (după modelul din Zagreb), iar contracte de arendă la un preț simbolic cu locuitorii, inițiativele de grădinari entuziaști;

- crearea unei subdiviziuni separate pentru inițierea, dezvoltarea și monitorizarea proiectelor de grădinărit urban în cadrul Primăriei, pe lângă Asociația de Gospodărire a Spațiilor Verzi sau pe

²⁹ Seattle City Council Bills and Ordinances, Ordinance 123378 (2010), <http://clerk.seattle.gov/search/ordinances/123378>

³⁰ Anatolii Albin, Consultatie juridică urbană: Dreptul la apicultură în oraș, accesat 17 martie 2022, <http://boc.cadp.md/2021/08/25/consultatie-juridica-urbana-dreptul-la-apicultura-in-oras/>

³¹ France decrees new rooftops must be covered in plants or solar panels, accesat pe 20 aprilie 2022, <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/20/france-decrees-new-rooftops-must-be-covered-in-plants-or-solar-panels>

³² Riccardo Bianchini, The world's largest rooftop garden, accesat 20 aprilie 2022, <https://www.inexhibit.com/case-studies/the-worlds-largest-rooftop-urban-farm-sits-on-top-of-a-paris-building/>

lângă Direcția Generală Locativ Comunală și Amenajare (după modelul Departamentului pentru înverzire și agricultură urbană, creat de Oficiul Spații Verzi al Primăriei orașului Paris).

→ **instrumente economice**

- crearea unui fond municipal care să finanțeze inițiativele de grădinărit urban. Acest fond poate fi creat după modelul bugetului civil sau, pentru început, poate fi parte componentă a programului de buget civil din Chișinău.

Spre exemplu, orașul Lisabona nu are un program separat de bugetare participativă, dar a reușit să implementeze un proiect de grădinărit urban. În cadrul programului BP din 2016, a fost salvat un teren de 10.000 m², pe care deja erau demarate lucrări de transformare într-o parcare, și a fost transformat în grădina Caracol da Penha Garden³³.

Chiar dacă Primăria Chișinău nu va crea programe separate de finanțare a proiectelor de grădinărit urban, este importantă menționarea expresă a eligibilității acestor tipuri de proiecte în cadrul programului său de buget civil. În plus, Primăria trebuie să fie pregătită logistic și instituțional pentru gestionarea și implementarea acestor proiecte. Altfel spus, înainte de dezvoltarea mecanismelor economice, e nevoie de dezvoltarea instrumentelor normative care să descrie clar mecanismele de acces la teren, de administrare a terenului etc.

→ **instrumente educative**

- crearea unui centru de resurse pentru grădinărit urban și a unei rețele de expertiză și cunoaștere în domeniu după modelul Centrului de resurse pentru grădinari urbani de la Maison du jardinage din Paris;

- crearea unei convenții de grădinărit după principiile agroecologiei sau permaculturii, care să fie semnat de către beneficiarii de loturi pentru grădinărit, după modelul Cartei „Main verte” din Paris.

DESPRE AUTOR

Lilia NENESCU este președinta Asociației Obștești „Comunități active pentru democrație participativă”. Din 2019 este pasionată de grădinăritul urban și promovează conceptul de oraș comestibil. În 2019 a elaborat studiul „Orașul comestibil: reziliență alimentară urbană. Studiu de caz: Poșta Veche”³⁴. În 2020, a inițiat împreună cu Seed It Forward campania „Plantăm livezi de cartier”, în cadrul căreia au fost plantați peste 500 de pomi și arbuști în 20 de livezi de cartier în Chișinău, printre care livada de pe Colina Circului și livada din Parcul Calea Orheiului. În 2021, a creat și menținut o grădină de gherilă în grădina de buzunar a Cafenelei Guguță din Grădina Publică.

³³ Yves Cabannes, *Greening cities through participatory budgeting: Answers to climate change from Lisbon, Portugal and Molina de Segura, Spain*, 2021.

³⁴ Lilia Nenescu, Orașul comestibil: reziliență alimentară urbană. Studiu de caz: Poșta Veche, 2019, <https://platforma.md/archive/387949>

